

УДК 342.430

М. О. Коротков

ПРАВОВА ДЕРЖАВА У ФРН ТА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НІМЕЦЬКОГО ГАЛУЗЕВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Радикальні зміни, що відбуваються зараз в Україні, інших посткомуністичних державах, безумовно, повинні вплинути на економічну модель та тип держави. Такі зміни мають отримати своє офіційне закріплення як в основних правових ідеях, так і в функціонуванні загального та галузевого законодавства. В цих умовах уявляється досить корисним звернення до досвіду розвинутих іноземних держав. Звичайно, це необхідно робити не для простого копіювання, а для пошуку обгрунтованих, цивілізованих рішень. Враховуючи, що багато років тому нами було сприйнято чимало основних правових та законодавчих положень німецької держави, звернення до правового досвіду цієї країни стає тим більше необхідним. Проаналізуємо, як в праві та законодавстві цієї країни співіснують багато важливих принципів та положень.

Отже, принцип правової держави у Федеративній Республіці Німеччині чітко закріплений в п. 1 ст. 20 та п. 1 ст. 28 Основного закону цієї країни*. Прийнято вважати, що такий принцип в цій державі включає до змісту правової держави формальні та матеріальні частини або складається з двох складових: "держави законності" та "держави справедливості". Таке визначення дозволяє говорити про гарантії основних прав та свобод населення цієї країни, самообмеження держави цими основними правами та сукупністю норм правопорядку, якими визначаються стабільність та надійність правової системи.

Реально це можна побачити на конкретних прикладах. Причому не слід вважати, що це має якийсь суто загальною і

не дуже зрозумілий для нас характер. Адже зовні досить прості та доступні положення за своїм змістом і належною реалізацією можуть справді вказувати на існування правової держави. Так, наприклад, одним з елементів правової держави в ФРН є, відома і нам, гарантія справедливого судового розбирання, що містить принцип введення виробництва з дотриманням необхідних процесуальних норм відносно всіх сторін-учасниць. Цей принцип передбачає право відповідної особи брати активну участь у судовому розбиранні, щоб не була порушена її людська гідність, яка не повинна бути зведена до рівня об'єкта кримінально-правового розслідування. Держава зобов'язана гарантувати всебічне дослідження істини, а також досягнення справедливості відносно сторони, що потерпіла від злочинного діяння. В цілому право на справедливий судовий розгляд є наддержавним і закріплене в пункті 1 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, яку, до речі, ратифікувала й Україна.

Однак не слід ідеалізувати такі положення, що існують в багатьох країнах, в тому числі і в Німеччині. За останні роки в деяких законодавчих нормах та судовій практиці цієї країни простежується, як вважають німецькі юристи, тенденція обмеження принципу правової держави. Подібні обмеження держава обгрунтовує, по-перше, тією загрозою, яку становлять нові форми злочинності, що об'єднуються загальним терміном "організована злочинність", і, по-друге, необхідністю скоротити терміни розгляду по кримінальних справах, яка викликана надмірною завантаженістю судів. Саме такі зміни, як вважають фахівці цієї країни, в першу чергу, в кримінально-процесуальному законодавстві, мають суттєвий вплив на основні права та свободи не лише звинувачу-

* Слід відзначити, що саме назву Основний Закон має Конституція в ФРН. Див.: Шаповал В. Б. Державний лад країн світу. — Київ, Український Центр Правничих Студій, 1999, с. 244.

до Кримінально-процесуального кодексу ФРН. Звичайно, незважаючи на деяке спрощення підстав, що є достатніми для проведення будь-яких оперативних дій всередині житла підозрюваного, кримінально-процесуальних приписів було дотримано. Наприклад, одним з них є правило, згідно з яким право на проведення "великого підслуховування" видається палатою з трьох суддів. Виняток становлять невідкладні дії. Звичайно, ряд німецьких фахівців вважає, що подібна невідкладна компетенція може з часом просто "замінити" необхідність подання аргументованного піклування для отримання такого дозволу офіційно. Саме можливість такого прослуховування, аудіо- та відеознімання та інших подібних діянь в житлі, викликає серйозні заперечення у фахівців ФРН. Вони вважають, що існуюча практика "великого прослуховування" може призвести до відмови від ключового елемента судовиробництва правової держави, яке полягає в тому, що в його центрі перебуває особа як суб'єкт виробництва. Цей принцип прямо впливає зі ст. 1 Основного Закону ФРН, що охороняє людську гідність. Звинувачений ні при яких умовах не повинен перетворюватися на простий об'єкт державних заходів. Вільна особистість та її гідність — вища правова цінність конституційного порядку. Для індивіда заради вільного й свідомого розвитку його особистості повинна зберігатися внутрішня сфера, в якій він "володіє сам собою" і до якої ніхто не має права втручатися.

Саме про звинувачуваного як про учасника кримінального процесу мова йде і при аналізі прискореного виробництва. Наприклад, вже згадуваний нами Закон про боротьбу зі злочинністю 1994 р. включив до німецького КПК процедуру так званого прискореного виробництва, згідно з яким прокуратура як виняток із загальних правил не повинна надавати письмові звинувачення, достатньо усного звинувачення в судовому засіданні. Враховуючи, що звинувачуваний вперше може ознайомитися з повним текстом звинувачення, лише з'явившись до суду, виникає запитання, а чи зможе він, ознайомившись з матеріалами кримінальної справи, належним чином підго-

туватися до захисту і чи не порушаться тим самим його права на захист.

Аналіз вказаних положень свідчить не лише про конкретну дискусію, що відбувається в Німеччині, при аналізі цього законодавства. Необхідно також звернути увагу на те, що будь-які відкриті чи оперативні законодавчі акти, які вже існують чи приймаються у ФРН, в обов'язковому порядку проходять сувору політичну, правову, наукову та громадську експертизу. Все це змушує політиків, ініціаторів та розробників будь-яких законодавчих положень враховувати можливу, навіть досить гнучку, експертизу. Саме таке, зовні не дуже примітне положення, підкреслює справжню наявність змістовних ознак правової держави. В центрі правової держави повинна стояти особистість, зі своїми людськими гідностями, з багатьма особистими правами, до дотримання яких держава повинна ставитися обережно й шанобливо.

Література:

1. *Собрание решений Федерального Конституционного суда ФРГ.* — Т. 39. — С. 156.
2. *Уголовное законодательство зарубежных стран (Англия, США, Франция, Германия, Япония). Сборник законодательных материалов / Под ред. И. Д. Козочкина.* — М., Издательство "Зерцало", 1998. — С. 6.
3. *Х. Кури. Развитие преступности на Востоке и Западе. Российский юридический издательский дом.* — М., 1999. — С. 8.
4. *У. Зибер. Организованная преступность Японии и Германии. Российский юридический издательский дом.* — М., 1999. — С. 12.
5. *Ламмих З., Стрельцов Е. Организованная преступность: как с ней борются в ФРГ.* — *Голос України*, 1996, 3 вересня.
6. *Преступление и наказание в Англии, США, Франции. ФРГ, Японии. Общая часть уголовного права.* — М., Юрид. лит., 1991. — С. 88.
7. *Основной Закон Федеративной Республики Германии. Издано Ведомством печати и информации Федерального правительства.* — Бонн, 1994. — С. 13.